

۱- فهرس اعیان الشیعه

حامد علی الحسینی

نگارش شرح حال و گزارش آثار و چگونگی زندگانی عالمان و دیگر رجال و شخصیت‌هایی که به گونه ای در فرهنگ و تمدن انسانی نقش داشته اند، سابقه ای بسیار کهن دارد. در میان آثاری که در این زمینه در فرهنگ تشیع نگاشته شده است، مفصلترین و سودمندترین آنها، اعیان الشیعه مرحوم علامه سید محسن عاملی است. مؤلف این اثر گرانسنگ، ابعاد کار پژوهش و تلاش خود را در مقدمه کتاب خود نمایانده است. براساس آنچه در مقدمه کتاب آمده و با توجه به محتوای آن، باید اعیان الشیعه را تاریخ فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اعتقادی شیعه دانست؛ گویانکه در قالب تبیین و گزارش سوانح زندگی رجال آن. بدین سان مؤلف می کوشد شرح حال همگان را در این اثر جاودانه یاد کند و ابعاد زندگانی آنها را در پرتو اسناد و مدارک روشن کند و غبار از چهره تاریخ تشیع و رجال آن ببرد، و چنین است که اعیان الشیعه آکنده است از اطلاعات تاریخی، رجالی، جغرافیایی، کلامی و علمی.

گر چه مرحوم سید محسن عاملی کتاب را بر اساس حروف الفبا سامان داده است؛ اما از چنان ترتیب دقیقی برخوردار نیست که پژوهشیان به سهولت به مطلوب دست یابند. از سوی دیگر - چنان که پیشتر آمد - کتاب آکنده است از اطلاعاتی که برای دست یافتن بدانها فهرستی کارا و کلیدی راهگشا ضروری می نمود. توجه به این ضرورت فرهنگی و پژوهشی، جناب آقای سید حامد حسینی را بر آن داشته است تا با بهره وری از تجربه های محققان و دستیارانی چند از فاضلان به تهیه و تنظیم فهرستهای فنی و کارآمد

این اثر گرانقدر همت گمارد. مجموعه فیشهای استخراج شده بالغ بر ۲۵۰ هزار فیش است و موضوعات آن عبارت است از: آیات، احادیث و آثار، اعلام، کتابها، جایها، قبیله ها، زمانها، اشعار، مثلها، فهرست رجال بر اساس حروف، فهرست رجال بر اساس دانشها و تخصصها، فهرست رجال بر اساس قرنها، فهرست رجال بر اساس آبادیها و شهرها. برخی از این عناوین کلی نیز به عناوین ریز تقسیم شده اند؛ مثلاً عنوان «اماکن» به شهرها، کوهها، رودها و نهرها، چاهها و ... و عنوان «طوائف» به قبیله ها، امتهای، مذهبها و ....

حسن انتخاب و دقت جناب حسینی و دستیارانش ستودنی است. بی گمان این مجموعه چون انتشار یابد محققان را در دست یافتن به مطالب «اعیان الشیعه» فراوان بهره خواهد رساند.

گویا اینک محقق محترم با سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، برای چاپ و نشر آن توافق کرده اند. اقدام مسؤولان این سازمان را نیز باید ستود، که در چاپ متن اعیان الشیعه نیز همت ورزیدند و اینک با این اقدام «اکرام» بر پژوهشگران را به «اتمام» خواهند رساند.

۲- المحيط الاعظم

سید حیدر بن علی آملی

تحقیق سید محسن موسوی تبریزی

عارف بزرگ مرحوم سید حیدر آملی از فیلسوفان، فقیهان و عارفان گرانقدر قرن هشتم هجری است. مرحوم شهید قاضی نورالله شوشتری از وی به «سید افاضل المتألهین» یاد کرده و جایگاه بلند وی را در علوم ظاهر و باطن ستوده است.

(مجالس المؤمنین، ج ۲، ص ۵۱). مرحوم سید حیدر آملی آثار بلند و فراوانی بر جای نهاده است که تفسیر عظیم و بی نظیر او یکی از این آثار گرانسنگ است. او در نگارش تفسیر در ابتدا بر شیوه مفسران به گونه ظاهری آیات را تفسیر می کند و آنگاه روایات را بر اساس منابع فریقین می آورد و سپس به تأویل آیات می پردازد. در نقل مطالب و حقایق به تفسیر مجمع البیان، الکشاف، تأویلات ملا عبد الرزاق کاشانی و بحر الحقایق نجم الدین دایه تکیه می کند و در ژرفانگری و استحکام مطالب، سنگ تمام می نهد.

وی کتاب را بر اساس توضیحی که در مقدمه آورده در هفت مجلد سامان داده است و بر مجموع آن پیشدرامدی مفصل در هفت بخش نگاشته است که ضمن آن از تأویل و تفسیر و فرق آن دو باهم، آیات آفاقی و تطبیق آن با آیات قرآنی، تبیین شرعیت، حقیقت، طریق توحید و مراتب آن و ... سخن گفته است.

نسخه معتمد

این پژوهش بر اساس تنها نسخه ای که از آن به دست آمده است، سامان می یابد. این نسخه، نسخه اصل و به خط مؤلف و از مجموعه نفیس کتابخانه مرحوم آیت الله العظمی مرعشی است. نسخه مزبور بسیار آشفته بوده و با درهم ریختگی شگفتی صفحات آن بدون شماره صحافی شده بود. محقق محترم سعی بلیغی به کار بسته است تا نسخه را تنظیم کرده و آنگاه از آن بهره گیرد.

شیوه تصحیح

محقق پر تلاش پس از تنظیمی که یاد شد، به استنساخ آن پرداخته و آنگاه متن کتاب را با عناوین و تیترهای لازم تفکیک کرده اند. کتاب - چنان که یاد شد - آکنده است از روایاتی از طریق شیعه و سنی. سعی محقق بر آن است تا کلیه روایات به متون روایی ارجاع شده و جایگاه احادیث در جوامع حدیثی به دقت نشان داده شود.

توضیحات و تعلیقاتی در تبیین و تشریح متن و

مقدمه ای مفصل در شناسایی مؤلف و کتاب، از دیگر تلاشهای محقق محترم است. تحقیق کتاب اینک مراحل پایانی خود را می گذراند و امید است در آینده ای نه چندان دور شیفتگان معارف قرآنی شاهد آن باشند. یاد آوری می کنیم که آنچه از این تفسیر گرانقدر اینک در اختیار است، تنها مشتمل بر مقدمه مفصل مؤلف و تفسیر سوره حمد است. از تمام محققان و آگاهان از نسخه ها تقاضا می شود اگر از نسخه های دیگر مجلدات این کتاب عظیم آگاهی دارند برای تکمیل و تمیم این اثر گرانقدر از مطلع ساختن محقق کتاب دریغ نورزند.

۳- المسترشد فی الامامة

محمد بن جریر طبری

تحقیق احمد محمودی

این کتاب از آثار مهم و گرانقدر کلام شیعی است. مؤلف آن محمد بن جریر بن رستم طبری آملی، از عالمان، متکلمان و محدثان بزرگ شیعه است که رجالیان و شرح حال نگاران وی را به گستردگی دانش، زیبایی کلام، استواری بیان و وثاقت در حدیث ستوده و به جایگاه بلندش در فرهنگ اسلامی تأکید ورزیده اند.

المسترشد یکسره در باره امامت بحث می کند. نکته قابل توجه در این اثر بسیار گرانقدر این است که مؤلف برخلاف شیوه نگارش معاصرانش که بیشتر به عرضه نصوص درباره امامت بسنده می کردند؛ وی پارافراتر نهاده و در پرتو نقد و تحلیل نصوص و ارزیابی دیدگاههای مخالفان، اثری تحلیلی بر جای نهاده است. مثلاً در باب چهارم با عنوان «نفی الامامة عن لم یصلح لها و اثباتها لمن صلح لها» و در ضمن تفسیر آیه «لا ینال عهدی الظالمین»، بحث سودمندی در اثبات خلافت حضرت علی -ع- آورده و نکات مهمی را با تکیه بر متون یاد کرده است و از چگونگی سکوت حضرت علی -ع- با توغل سخن گفته است. باب نهم نیز بحثی

هوشمندانه و کار آمد در اثبات امامت و وجوب اعتقاد به آن است و نقد و بررسی شیوایی است در پرتو تفسیر آیات و تحلیل روایات.

گفتگو از اهمیت کتاب و جایگاه بلند آن در این مختصر نمی‌گنجد؛ شیوه بحث وی در این اثر گرانسنگ کلامی، روایی و گاه فقیهانه است. محقق محترم کتاب را بر اساس نسخه علامه مجلسی - که همگون با نسخه چاپی آن بوده است - تصحیح کرده و با نسخه های دیگری از جمله نسخه کتابخانه حسینیّه شوشتریها در نجف و نسخه کتابخانه مرحوم آیت الله حکیم و نسخه آستان قدس رضوی مقابله کرده است. در پا نوشتها، افزون بر ضبط اختلاف نسخه ها در باره برخی از اعلام و مطالب کتاب توضیحاتی آورده و در تکمیل و تتمیم، تعلیقاتی افزوده است. مقدمه کتاب تبیین شرح حال مؤلف و چگونگی کتاب را عهده دار است که محقق در گزارش آنچه یاد شد، مطالب بسیاری از شرح حال نگاران آورده است.

المستترشد اینک مراحل نهایی حروفچینی و چاپ را می‌گذراند و امیداست به زودی نشر یابد.

۴. معجم احادیث الشیعة

محمد امین یوزامینی

تهیه و تنظیم مجموعه های حدیثی به گونه ای زود یاب اینک مدتی است که توجه پژوهشگران را به خود جلب کرده است. تنظیم معجمها و کلیدهای کار آمد نیز در همین زمینه یاد کردنی است. در میان محدثان اهل سنت ترتیب و چینش احادیث با آغازین واژه های حدیثها از دیرباز مرسوم بود که گاه از آن مجموعه به اطراف الحدیث نیز اسم می بردند. کتابهایی مانند جامع الأحادیث، جمع الجوامع جلال الدین عبدالرحمن سیوطی و فردوس الأخبار شیرویه بن شهردار دیلمی مجموعه هایی هستند که احادیث را بر اساس حروف اول عرضه کرده اند. در میان مجموعه های حدیثی شیعی

آثاری از این دست که دارای گستردگی لازم باشد، تدوین و تنظیم نشده است و ضرورت آن از جهات گوناگون مورد انکار نیست. البته مجموعه های ناقصی عرضه شده است که حاری کلمات قصار است و بعضاً تنها به کلمات قصار پیامبر اکرم (ص) اکتفا شده است.

گروهی از فاضلان ضمن فحص و تحقیق در احادیث بر ضرورت و کار آمدی تدوین مجموعه هایی به گونه ای که یاد شد می رسند و بر تهیه و تنظیم آن همت می گمارند.

این مجموعه می تواند رهگشای بسیار مناسبی جهت یافتن احادیث در منابع مختلف، اطلاع بر معانی و برداشتهای مختلف از آنها، شناخت تصحیفها و تحریفها، تمیز احادیث متشابه در منابع مختلف و تحقیق کتابهای پیشینیان باشد. شیوه کار بر اساس گزارشی که در اختیار مانده اند، چنین است:

۱- برای این مجموعه از تمام کتابهایی که از قدما به دستمان رسیده است، فیش برداری شده و کتابهایی که بعد از آن نوشته شده است، از قبیل وسائل، مستدرک، وافی و بحار مورد فیش برداری مستقیم واقع نمی شود. فقط برای غنای اسناد در پاورقی از آنها یاد می شود.

۲- اگر در مجامع بزرگ (از قبیل بحار) حدیثی از کتابی نقل شده باشد که آن کتاب به دست ما نرسیده باشد، مستقیماً فیش برداری می شود.

۳- روش فیش برداری این جامع روایی به ترتیب ذیل است:

الف) اگر حدیث کاملاً دارای مفهوم مستقل باشد، با در نظر گرفتن اولین حرف اولین کلمه آن، تمام خبر فیش برداری می شود و در جای خود قرار خواهد گرفت.

ب) چنانچه يك حدیث دارای چندین جمله مستقل باشد، هر کدام جداگانه فیش برداری شده و هر يك با در نظر گرفتن اولین حرف اولین کلمه در جای خود مورد استفاده واقع می شوند.

ج) چنانچه ابتدای يك حدیث نتواند مفهوم مستقلى داشته باشد، ولى از فقرات بعدى آن بتوان مفهوم مستقل استفاده کرد، تنها قسمتى مورد فیش بردارى واقع مى شود که بتواند مورد استفاده قرار گیرد.

د) احادیثى که مورد سؤال و جواب امام -ع- و سائل است، چنانچه جوابهای آن دارای معنای مستقل نباشد، فیش بردارى نمى شود.

ه) از آنجا که ملاك، مفهوم داشتن جمله با در نظر گرفتن اولین حرف اولین کلمه است، لذا امکان دارد برخی از جملات يك خبر در جای دیگر تکرار شود. با توجه به این مطالب وجه تمایز کار از فهرستهای معمولی کاملاً روشن مى شود.

و) در نوشتن فیش علاوه بر نگاشتن اولین حرف، جلد، صفحه، شماره حدیث مصدر، مرسل یا مسند بودن خبر، آخرین راوی و تعیین معصوم ملاحظه مى شود.

۳- روش تدوین

الف) پس از اتمام فیش بردارى و تنظیم آنها، قدیمیترین و یا معتبرترین آنها جدا شده و در متن نوشته مى شود. و احادیث مشابه اکتفا به نشانی آن در پاورقى مى شود.

ب) از آنجا که این مجموعه تنها مجموعه احادیث فقهی نیست، نیازی به ذکر سلسله سند نمى بیند؛ گر چه متعرض متن آنها مى شود. مراجعه کننده مى تواند با استفاده از نشانی به اصل منبع رجوع کرده و سلسله راویان آن را مورد لحاظ قرار دهد.

ج) این مجموعه در صدد صحت و سقم اخبار نیست؛ فقط در صدد جمع آنها بر این اساس مى باشد.

د) پس از اتمام تدوین احادیث در نظراست فهرستهای کاملی از موضوعات، اول حدیث اجمالی و فهرست راویان ضمیمه شود.

مقدمات لازم حرف «الف» این مجموعه تهیه شده و امیداست به زودی تدوین و تألیف آن آغاز گردد. ان شاء الله تلاش عظیم این عزیزان ستودنى است. طرحى که اینک

آوردیم در اختیار بسیاری از عالمان و فقیهان برای اظهار نظر در جهت تکمیل و رفع نقایص و نواقص آن نهاده شده است. و محققان این طرح پیشنهادهایی را نیز دریافت داشته اند. امیداست محققان و آشنایان از اظهار نظر و طرح پیشنهادهای خود دریغ نوزند.

۵. مفتاح الوسائل

سید جواد مصطفوی

مرحوم دکتر سید جواد مصطفوی (استاد سابق دانشکده الهیات و معارف اسلامی دانشگاه مشهد و از محققان و نویسندگان سختکوش خراسان) از پیشگامان معجم نگاری در ایران بود. وی پس از تنظیم و نشر الکاشف عن الفاظ نهج البلاغه - که امروزه در نوع خود از کار آمدترین معجمهای موجود است - با تشویق و ترغیب عالمان، محققان و مراجع عظیم الشأن، به ویژه مرحوم آیت الله حاج سید محمد هادی میلانی، به تهیه و تنظیم معجم وسائل الشیعة همت گماشتند.

در فیش بردارى برخی از مجلدات آن، بعضی از دوستان آن مرحوم با وی همکاری کردند. جلد اول و دوم آن با فاصله زیادى در حیات وی منتشر گردید. و اینک جلد سوم آن آماده چاپ و نشر است و جلدهای بعدی بر اساس پیشنهاد مرکز مطالعات و تحقیقات دفتر تبلیغات اسلامی، با همت گروهی از همکاران مرحوم مؤلف و با نظارت آن مرکز، تنظیم نهایی یافته است و منتشر خواهد شد.

شیوه تنظیم

۱. از الفاظ حدیث، کلام معصوم آمده است و نه رجال سند آن.

۲. در جلدهای دوم، اگر سؤال راوی از امام -ع- پاسخ اجمالی «نعم»، «لا»، «لا بأس» را داشته باشد، بدان جهت که از پاسخ، متن سؤال فهمیده نمى شده، سؤال نیز نقل مى شده است و اگر پاسخ معصوم مفصل بوده، سؤال نمى آمده است.

اما از جلد سوم به بعد این نوع سؤاها نیز آمده است. آنچه در جلد های اول و دوم با زمانده با مستدرکی در پایان استدراک خواهد شد.

۳. کلمه ها با ارجاع به اصل ثلاثی آمده و در این ترتیب، سه حرف اصلی به طور مستقل رعایت شده است.
۴. واژه های مورد نظر در ابتدا با حروف درشت می آید تا دستیابی بدانها سهل الوصول باشد.

۵. بخش انتخابی از حدیث، جمله کامل و یا عبارت معنی دار خواهد بود؛ به گونه ای که برای فهم آن، محقق نیازمند مراجعه به اصل کتاب نباشد. از این رو برای جلوگیری از نامناسب شدن عبارتها گاهی جای يك یا چند کلمه، نقطه چین گذاشته شده است.

۶. عباراتی که در معجم آمده است، اگر در وسائل الشیعة عیناً تکرار شده باشد؛ شماره تمام احادیث به ترتیب از کوچک تا بزرگ یاد می شود و در این یاد کرد برای اختصار، دهگان و صدگان و هزارگان حذف می شود؛ مثلاً اگر جمله ای در احادیث شماره های ۲۰ و ۲۲ و ۱۶۵ و ۱۶۹ و ۱۵۶۲ و ۱۵۶۸ آمده، بدین ترتیب یاد شده است: ۲۰ و ۲۲ و ۱۶۵ و ۱۵۶۲ و ۸ و ...

۷. احادیثی که مضمون واحدی را با عبارات مختلف نقل می کنند، در جلد های اول و دوم يك بار ذکر شده و در موارد دیگر شماره های آنها آمده است. اما از جلد سوم به بعد، متن همه احادیث یاد خواهد شد.

۸. حروف، موصولات، اسماء اشاره و برخی افعال مانند «کان»، «قال» و ... نیامده است؛ مگر اینکه این گونه واژه ها رکن کلام بوده و موضوعیت داشته باشد. در مقدمه جلد سوم به این مطالب به تفصیل پرداخته شده است.

گفتنی است که چون جمله ها با شماره احادیث مشخص می گردد، محققان می توانند از وسائل چاپ مؤسسه آل البیت لإحیاء التراث نیز بهره گیرند؛ اما با راهنمایی که مرحوم مؤلف در پایان جلد اول آورده اند، بهره رری از وسائل چاپ

قدیم میسر است.

تلاش محسین برانگیز روانشاد دکتر جواد مصطفوی را باید ستود و به روانش درود فرستاد که سالهای سال برای هموار ساختن راه پژوهش در متون اصیل شیعی و روایات معصومین -ع- تلاش کردند و زمینه دستیابی به این معارف آفتابگون را آماده تر ساختند.

۶. دلیل مجمع البیان

پژوهش و تنظیم پژوهشکده باقر العلوم -ع- وابسته به سازمان تبلیغات اسلامی، مرکز گروه علوم قرآن.

مجمع البیان تفسیری است گرانقدر و از جهاتی در میان تفاسیر شیعه کم نظیر. مرحوم طبرسی در نگارش آن به روشنی از مرحوم شیخ طوسی پیروی کرده است؛ اما در تنظیم و ترتیب مطالب و گرد آوری اطلاعات از هیچ کوششی باز نایستاده است. بدین لحاظ، مجمع البیان دائرة المعارف گونه ای است آکنده از مسائل قرآنی، کلامی، فقهی، اخلاقی، اجتماعی، ادبی و ...

گستره مطالب موجود در این اثر گرانسنگ، تهیه و تدوین و نشر معجمی کار آمد را الزامی می نمود. جای بسی سپاسمندی است که اینک این تلاش فرهنگی شایسته و پایسته به همت فاضلاتی سختکوش در پژوهشکده باقر العلوم مراحل نهایی تدوین را می گذراند.

قلمرو پژوهش

در ذیل آیات هر آنچه به گونه ای در ارتباط با تفسیر و تبیین آیات است؛ فیش شده است؛ اما مباحث ادبی و لغوی محض نیامده است. به دیگر سخن قلمرو پژوهش، موضوعات مجمع البیان است و نه استخراج اعلام، امکانه و قبایل. به عنوان نمونه در ذیل اوکین آیه سوره مائده، مباحث ذیل آمده است:

۱. محل نزول آیه اکمال الدین ۲. المائدة آخر سورة نزلت
۳. المائدة ناسخه غیر منسوخه ۴. کیفیت نزول سورة المائدة

۵. نزول المائدة كلا و معها سبعون الف ملك ۶. الفرق بين العهد والعقد ۷. معنى البهيمة وجه التسمية ۸. الرفاء بالعقد ۹. بهيمة الانعام ۱۰. زكاة.

جایگاه موضوعات استخراج شده در دو چاپ مجمع البیان (تصحیح مرحوم شعرانی و آقای رسولی محلاتی) بر اساس سوره، آیه، جلد، صفحه و سطر نشان داده شده است. پژوهشکده باقر العلوم -ع- در ادامه آنچه آمده است، نوشته اند: این برنامه که با زبان Dbase نوشته شده و از کلیپر فارسی ۸۷ استفاده می کند، امکان بازیابی موارد زیر را برای پژوهشگران فراهم می آورد.

۱. بازیابی اطلاعات بر اساس جلد؛

۲. بازیابی اطلاعات بر اساس سوره؛

۳. بازیابی اطلاعات بر اساس سوره و آیه؛

۴. بازیابی اطلاعات بر اساس موضوعات تک کلمه ای

در کل مجمع، در یک سوره، و در یک آیه؛

۵. بازیابی اطلاعات بر اساس ترکیب تا سه کلمه؛

۶. بازیابی همراه با مترادفات و ارجاعات.

قابلیت برنامه

برنامه کامپیوتری دلیل مجمع البیان طوری تنظیم شده است که تفاسیر دیگر را هم می توان با استفاده از آن وارد بانک اطلاعات تفسیری کرد. البته در مورد تفاسیری که راهنما ندارد و فهرست موضوعی برای آن تدوین نشده - به حول و قوه الهی - این کار انجام خواهد شد.

مراحل پیشرفت طرح

کار استخراج موضوعات از چهار جلد از مجموعه پنج جلدی پایان یافته و اطلاعات یک جلد وارد برنامه کامپیوتری شده و مراحل ویرایش موضوعات استخراج شده در سه جلد، باقی مانده است. همچنین کار پژوهشی یک جلد هنوز انجام نشده است که امیدواریم بر اساس روند پژوهشی موجود تا اردیبهشت ۱۳۷۰ به طور کامل این کار انجام پذیرد.

۷. اقتصاد اسلامی معجم بیبلوگرافی تحلیلی

هدا الجبار رفاعی

کاستیها و نارساییهای بسیاری از پژوهشها معلول عدم دستیابی محققان به منابع لازم و دور ماندن از مصادر مختلفی است که در پژوهش به کار می آید. از این رو تدوین و تنظیم کتابشناسیهای سودمند و کار آمد که به گونه ای کاوشگرانه مصادر و منابع لازم را در جهت پژوهشها فراچنگ دهد، تلاشی است ستودنی و ارزشمند.

نویسنده و محقق عراقی جناب آقای عبد الجبار رفاعی سالهاست که در این زمینه با همتی استوار می کوشد. برخی از آنچه در این زمینه سامان داده است نشر یافته و بعضی دیگر، از پژوهشهای در آستانه نشر است. آنچه اینک از آن یاد می کنیم مراحل نهایی تدوین و تنظیم را می گذراند. آقای رفاعی در توضیح عنوانی که یاد شده است، نوشته اند: این معجم، فهرست کتابها، رساله های دانشگاهی، بحثهای کنفرانسها و مقالاتی است که در مجلات مختلف آمده است. معجم یاد شده ابتدا با ۱۳۵۱ عنوان و زیر ۴۸ موضوع در مجله توحید (وابسته به سازمان تبلیغات اسلامی) در شماره های ۲۰ تا ۲۹ منتشر شد. برای دومین بار با ۱۸۶۱ عنوان، در ذیل ۵۷ موضوع به کنفرانس بررسی اقتصاد اسلامی در مشهد به سال ۱۴۰۹ ارائه گردید. تنظیم نهایی آن با حدود ۴۰۰۰ عنوان و در ذیل ۴۸۰ موضوع آمده است که با ارجاعهای مختلف، این عدد به چندین برابر خواهد رسید.

معجم یاد شده دارای راهنمایی است با این عناوین: راهنمای موضوعات، مؤلفان، محققان، مجله ها، ناشران، کتابخانه ها، منابع و مصادر، و... برخی از عناوین آن چنین است: الأراضی الخراجیة، الاستثمار المحظورة، الاحتكار، الربا، الزكاة، الأنفال، بیع المعاطاة، ارث الأنثی، السوق، الحسبة، الزكاة فی نظر المستشرقین، الانتاج، اخلاقية العمل، عوائد و....

با توجه به نیاز شدید محققان به منابع و مصادر درباره

اقتصاد اسلامی و خلأ محسوس در زمینه های مختلف این مبحث، امیداست این معجم گامی باشد سودمند و کار آمد در گسترش تحقیقات اقتصادی.

۸. الفارات

ترجمه عبدالمحمد آیتی

الفارات از منابع بسیار مهم و مصادر کار آمد و گرانقدر تاریخ تشیع و فرهنگ اسلامی است.

متن آن ابتدا به کوشش مرحوم محدث ارموی در دو جلد به چاپ رسیده و پس از آن به همت جناب آقای سید عبد الزهرا حسینی در یک جلد منتشر شده است. از اهمیت الفارات و چاپهای آن در جای دیگر سخن گفته ایم. (رک: آینه پژوهش، شماره ۳، ص ۷۸). الفارات پیشتر دو بار ترجمه شده است: ابتدا به قلم آقای محمد باقر کمره ای که ترجمه ای کامل است و مترجم، مقدمه ای سودمند نیز در چگونگی کتاب و شرح حال مؤلف نگاشته اند و پس از آن ترجمه ای درهم ریخته، مغلوط و بسیار ناهنجار در نود صفحه به قلم آقای محمود افتخار زاده. (رک: نشر دانش، سال پنجم، شماره ۵، ص ۳۸). مطالعه و دقت در این کتاب برای همه دلباختگان مکتب علوی و جستجوگران آگاهیهای دقیق از تاریخ صدر اسلام ضروری است. ترجمه ای روان، استوار و جذاب از این کتاب، برای جستجوگران منابع اصیل تاریخی لازم بوده است. اینک ترجمه الفارات را استاد عبدالمحمد آیتی به سفارش سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی آغاز کرده است. استادی و چیره دستی جناب آیتی در بازگردان متون کهن بر اهل اطلاع پوشیده نیست. از این رو بی گمان جستجوگران منابع استوار در تاریخ اسلام، یکی از بهترین متنها را با بهترین ترجمه پیش روی خواهند داشت.

۹. حیاة الامام الهادی (ع)، حیاة الامام الحسن

العسکری

باقر شریف قرشی

آثار گرانقدر و کار آمد محقق ارجمند جناب آقای باقر شریف قرشی در باره زندگانی امامان -ع- بی نیاز از توصیف است. متن عربی برخی از این آثار را پیشتر معرفی کرده ایم. (رک: آینه پژوهش، شماره ۱، ص ۸۲؛ مجله حوزه، شماره ۳۶، ص ۱۷۵). ترجمه زندگانی امام هادی -ع- به همت کنکرة جهانی حضرت رضا -ع- به فرجام رسیده و اینک در حال حروفچینی است. زندگانی امام حسن عسکری -ع- در دست ترجمه است. یادآوری می شود که کتاب اول، اینک در چهار جای دیگر در دست ترجمه است که دو مورد از آن، نهادهای دولتی هستند.

امید است تکرارهای بی شماری از این دست که تنها نتیجه اش بر یاد دادن فرصتها، نیروها و امکانات است، صاحبان قلم را به ضرورت و اهمیت «اطلاع رسانی» متوجه سازد.

۱۰. دولت و حکومت در اسلام تا قرن هجدهم

میلا دی

ان کی اس لبتون

ترجمه و تعلیق مؤسسه مطالعات و تحقیقات امام خمینی -رضوان الله علیه-

این کتاب مقدمه ای است بر نظریه سیاسی اسلام، به ویژه درباره دولت و حکومت که مؤلف بر اساس دیدگاههای مورخان، فیلسوفان و متکلمان اسلامی تدوین کرده است. قلمرو پژوهش تا قرن یازدهم هجری است. محور اصلی کتاب بررسی مسأله خلافت و امامت و اندیشه های مختلف مسلمانان در این زمینه و برداشتهای گوناگون در باره آن است. آراء متکلمان و دانشمندانی چون باقلانی،

ماوردی، جوینی، غزالی، فخررازی، ابن جماعه، ابن تیمیة، ابن خلدون و ... در این اثر مورد دقت و موشکافی قرار گرفته است. افزون بر کسانی که آرا و اندیشه های آنها مستقیماً مورد نقد و بررسی بوده، در لا بلای صفحات کتاب افکار متفکران بسیاری دیگر نیز وروابط مسلمانان با غیرمسلمانان و ارتباط فرد با دولت مورد بررسی قرار گرفته است.

نوشته خانم لمبتون آکنده است از آگاهیهای سودمند در مباحثی که یاد شد. از این رو گویانکه خواننده در چگونگی داوریه و برداشتها با مؤلف موافق نباشد، از مجموعه اطلاعات وی فراوان سود خواهد برد.

مؤسسه مطالعات و تحقیقات امام خمینی - قدس سره - افزون بر ترجمه کتاب، متن آن را با مصادر و منابع مؤلف مقابله کرده و در مواردی به نقد و ارزیابی دیدگاههای وی پرداخته است. توضیحاتی درباره مطالب متن و مواردی از اظهار نظرهای مؤلف نیز از جمله کارهای مؤسسه در تکمیل کتاب است. کتاب مزبور مراحل نهایی ترجمه و تحقیق را می گذراند و آماده حروفچینی و چاپ است.

۱۱. جنگ داخلی در خاندان سعودی

فهد القحطانی

ترجمه واحد سیاسی دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم این کتاب به تفصیل چگونگی به قدرت رسیدن خاندان سعودی را در منطقه نجد و حجاز به تصویر می کشد و با توجه به اهمیت استراتژیکی منطقه خلیج فارس و مرکزیت حجاز به عنوان خاستگاه اسلام و مسلمانان، ساختار حکومتی رژیم آل سعود را روشن می سازد.

کتاب از سه قسمت عمده تشکیل شده است: بخش اول درگیری شاهزادگان و امیران خاندان سعودی را بررسی می کند و با استناد به مدارک عربی و غربی، با شیوه ای ساده و گویا، جنگها و درگیریهای این خاندان را از بدو تشکیل تا به امروز برمی شمرد و نشان می دهد که هم اینک نیز درگیریها با

پیچیدگی هر چه قماطر ادامه دارد. از آنجا که خاندان حاکم بر حجاز از رسالت دینی و اسلامی خویش بسیار سخن می رانند و با تظاهر به تبلیغ دین اسلام، چهره خویش را در میان مسلمانان موجه جلوه می دهند؛ این کتاب پرده از چهره پنهان آل سعود بر می کشد. این بخش همچنین نقش قدرتهای غربی، به ویژه انگلستان و سپس امریکا را در پایه ریزی قدرت سعودیها تشریح می کند و بیان می دارد که چگونه ثروتهای مادی و معنوی مسلمانان در راه مطامع ناچشورج بیگانگان بر باد می رود.

بخش دوم با آوردن نمونه هایی از شیوه حکمرانی امیران، تصویری روشن از بی قانونی و به هم ریختگی مراکز قدرت ارائه داده و پایبند نبودن حاکمان سعودی به دین را آشکار می سازد.

سومین بخش این کتاب با اشاره به دیگر نهادهای وابسته به آل سعود، ارتباط آنان را در درگیریهای داخلی مورد ارزیابی قرار می دهد.

از آنجا که سخن از جنگ قدرت و چهره به ظاهر مذهبی آل سعود، به صورت جسته و گریخته و در قالب تحلیلها، مقاله ها و بیانیه های مختلف یافت می شد، این مجموعه با تکیه بر منابع و مآخذ رسمی سعودی، عربی و غربی از سازمان نا مشروع آل سعود و چهره پنهان آنان پرده برمی کشد و هم بدین جهت است که اثری با ارزش می نماید. کتاب مزبور آماده انتشار است.

